Turkish Studies *- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 9/9 Summer 2014, p. 145-155, ANKARA-TURKEY

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ ARAPÇA SÖZCÜKLER VE BU SÖZCÜKLERDEKİ SES OLAYLARI*

*Halit DURSUNOĞLU***

ÖZET

Türkiye Türkçesinde önemli bir yekûnu, alıntı kelimeler oluşturmaktadır. Bu kelimeler içinde de Arapça kelimelerin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Asırlarca iç içe olan Türkçe ve Arapça birbirinden çok sayıda kelime almış, birbirine çok sayıda kelime vermiştir. Arapçadan Türkçeye geçen kelimeler Türkçeleştirilirken Türk insanının ağzında yeni bir şekil almış; bir başka ifadeyle, Türk'ün kudret ve zekâsının ürünü olarak yeni bir kimliğe kavuşmuştur.

Arapça kelimelerin Türkçede geçirmiş olduğu değişimler, aldıkları yeni şekiller, Türkçe kelimeler ile başka dillerden alınan kelimelerle oluşturdukları birleşik yapılar; kelimelerin Türkçeleştirilme biçimleri bakımından önemli örnekler içermektedir. Bu örnekler, kelimeleri Türkçeleştirmede Türk insanın ne kadar yaratıcı olduğunu ve kelimeleri ne kadar içselleştirdiğini de ortaya koymaktadır.

Türk Dil Kurumu tarafından 2005'te yayımlanan "Güncel Türkçe Sözlük"e göre, Türkçenin en büyük lehçelerinden olan Türkiye Türkçesinde, 2005 yılı itibariyle, 104.481 söz varlığı bulunmaktadır. Bu sözlüğe göre Türkiye Türkçesinde 6.463 Arapça sözcük bulunmaktadır. Bu sayı, Türkiye Türkçesinde alıntı kelimeler bakımından en büyük sayıyı oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle, Türkiye Türkçesinde en fazla alıntı kelime, Arapçadan alınmıştır.

Türkiye Türkçesinin bir önceki dönemi, Osmanlı Türkçesi dönemi, dikkate alındığında bu sayının çok daha fazla olduğu da bir gerçektir. Türkçenin alıntı kelimelerden oluşan söz varlığı içinde en fazla yeri tutan Arapça sözcüklerin bazıları Türkiye Türkçesinde bir-iki sesin telaffuz farklılığı dışında olduğu gibi kullanılırken, bazıları da küçük ya da büyük değişimlere uğramış biçimde kullanılmıştır.

Bu bildiride Türkiye Türkçesinde kullanılan Arapça sözcükler, bu sözcüklerin yapısı ve sözcüklerdeki ses değişimlerinden bahsedilerek Türkçe ve Arapça arasındaki ilişki ve etkileşimlerden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Arapça, Türkiye Türkçesi, Dil Bilimi, Dil ilişkileri

---

* Bu makale, ICANAS38'de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.
Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: hdoglu@atauni.edu.tr

THE ARABIC WORDS IN TURKEY TURKISH AND THE SOUND EVENTS (CHANGING) IN THESE WORDS

ABSTRACT

In Turkey Turkish is an important aggregate, constitute the quoted words. These words of the word in Arabic has a special place and importance. Intertwined with centuries of Turkish and Arabic have received many words of each other, gave each other many words. When Turkish last words from Arabic into Turkish Turkish people have taken a new shape in the mouth; in other words, Turkey's power and intelligence has gained a new identity as a product of.

Arabic words in Turkish, which have undergone changes, their new shapes, with Turkish words taken from other languages, composite structures they create with words; important in the forms of words localizing contains examples. These examples when Turkish in the words of the Turkish people is how creative and words that reveal how much internalized.

Published in 2005 by the Turkish Language Society "Contemporary Turkish Dictionary", according to the dialect of Turkish, which is one of the largest in Turkey Turkish, as of 2005, there are 104,481 vocabulary. These dictionaries are based Arabic words in Turkish of Turkey 6463. This number is quoted words in Turkey Turkish constitute the largest number of terms. In other words, the most quoted words Turkey Turkish, Arabic is taken from.

The previous period of Turkey Turkish, Ottoman Turkish period, considering that this number is much more than it is a fact. Turkish quote of words vocabulary in the most space holding the Arabic words, some in Turkey Turkish one-two audio pronunciation differences outside as well as being used, some small or large changes undergone format is used.

In this paper, which is used in Turkey Turkish Arabic words, these words sound in words from changes in the structure and mentioning the relationship and interaction between Turkish and Arabic will be discussed.

Key Words: Turkish, Arabic, Türkiye Turkish, Linguistic, Language Relations (Language Interactions)

Giriş

Günümüz Türkiye Türkçesine ait TDK tarafından yayımlanan *"Türkçe Sözlük"*te 6.463 söz varlığı bulunduran Arapça, yalnızca Türkiye Türkçesini değil Türkçenin bütün lehçelerini en fazla etkileyen, onlara en fazla kelime veren dillerin başında gelmektedir.

İslâmiyet'le birlikte, Kur'an'ın dilinin Arapça olması nedeniyle, İslâm medeniyetinin dili hâline gelen Arapça, İslâm'ın hâkim olduğu her coğrafyada olduğu gibi Türk milletinin yaşadığı coğrafyalarda da büyük bir ilgi ve rağbet görmüştür. Samimî duygularla İslâmiyeti benimseyen ve çok kısa bir zaman sonra, Peygamberin vefatından 200-250 yıl sonra, bu dinin sancaktarlığına talip olan Türk milleti; İslâm'ın gereklerini yerine getirmek, dinin temel kaynaklarını anlamak ve Kur'an'ın gür sedasını daha da uzak coğrafyalara duyurmak için Arapçaya çok önem vermiş, bir başka ifadeyle, Arapçayı kendi dili gibi benimsemiştir.

Eğitim sistemini tamamen Arapça üzerine bina eden ve ilim dili olarak Arapçayı benimseyen birçok Türk devleti ve bu devletlerin başındaki idareciler Arapçaya, Arapça eğitimine birçok Arap devletinden ve Müslüman topluluktan daha faza önem vermiştir. Öyle ki medreselerde hemen hemen bütün dersler Arapça olup bu medreselerde görev yapan hocalar da en yüksek maaşla ücretlendirilmiş ve devlet erkânı tarafından çok büyük saygı ve itibar görmüştür.

Medrese eğitiminin Arapçaya dayanması, ilim ve devlet adamlarının Arapça bilmeleri kadar ağırlık ve saygınlığının olması, dinin öğretilerinin yeterince anlatılması için Arapçanın çok gerekli olması, Arapça bilenlerin toplumda itibar görmesi ve benzeri sebepler, Arapçanın asırlarca önemini korumasına neden olduğu gibi Türkçe üzerinde de derin ve izler tesirler bırakmasına neden olmuştur.

19. yüzyılla birlikte Batı medeniyetinin tesiri altına giren Türk milleti, bu dönemden sonra Batı dillerinden özellikle Fransızcadan çok kelime almış olsa da, dilde sadeleşme hareketiyle birlikte birçok kelimeyi bünyesinden çıkarmış olsa da bünyesine aldığı ve iyiden iyiye kendine mal ettiği Arapça sözcükleri de kullanmaya devam etmiştir. Arapça kelimeleri irili ufaklı birtakım değişikliklerle yapısına alan Türkçe onlara yeni şekiller ve sesler kazandırmıştır. Artık bu kelimeler tamamen Türkün ve Türkçenin malı olmuştur. Öyle ki bu kelimelerden birçoğu bir Arap'ın anlamayacağı kadar Türk'ün olmuştur.

1. Türkiye Türkçesindeki Arapça kelimelerin yapısı

Türkiye Türkçesindeki Arapça kelimeler birkaç yapıdan oluşmaktadır. Bu yapılar şunlardır:

1.1. Yalnızca *"Arapça"*dan oluşan kelimeler

Türkiye Türkçesindeki Arapça kelimelerin büyük çoğunluğu bu yapıdadır. Bu sözcükler, Arapçadan ya olduğu gibi ya da birtakım ses değişimlerine uğrayarak alınmıştır. Bunun yanı sıra birleşik kelime ya da tamlama hâlinde alınan kelimeler de vardır.

akıl *(ʿaḳl)*, bedel *(bedel)*, beden *(beden)*, cerrahî *(cerraḥī)*, cevaben *(cevāben)*, diyanet *(diyānet)*, esas *(esās)*, esmer *(esmer)*, fitne *(fitne)*, gafil *(gāfil)*, hamt *(ḥamd)*, hamur *(ḫamīr)*, hıfzıssıha *(ḥifẓu'ṣ-ṣiḥḥa)*, insan *(insān)*, kelime *(kelime)*, kemal *(kemāl)*, makbuz *(maḳbūz)*, maksat *(maḳṣad)*, medhüsena *(medḥ u ṣenā)*, nihayet *(nihāyet)*, nikâh *(nikāḥ)*, ruh *(rūḥ)*, ruhsat *(ruḫṣat)*, tamir *(taʿmīr)*, taraf *(ṭaraf)*, vakit *(vaḳt)*, vali *(vālī)*, zekâ *(ẕekā')*

1.2. *"Türkçe+ Arapça"*dan oluşan kelimeler

başhekim *(baş+ḥakīm)*, başmüfettiş *(baş+mufettiş)*, başmühendis *(baş+muhendis)*, erat *(er+-āt)*, gidişat *(gidiş+-āt)*, mirasyedi *(mīrāṣ+yedi)*

1.3. *"Arapça+Türkçe"*den oluşan kelimeler

cumartesi *(cumʿa+ertesi)*, defnetmek *(defn+etmek)*, defolmak *(defʿ+olmak)*, fethetmek *(feṯḥ+etmek)*, haliyle *(ḥāl+-iyle)*, hâsılı *(ḥāṣıl+-ı)*, hazmetmek *(haẓm+etmek)*, hazzetmek *(ḥaẓẓ+etmek)*, hicveylemek *(hecv+eylemek)*, hüsnükuruntu *(ḥusn-i +kuruntu)*, kahvaltı *(ḳahve+altı)*, kalabalık *(ġalebe+lık)*, keyfetmek *(keyf+etmek)*, meslektaş *(meslek+-taş)*, sanatçı *(ṣanʿat+-cı)*

1.4. *"Arapça+ Farsça"*dan oluşan kelimeler

Türkiye Türkçesinde çok sayıda sözcük, özellikle birleşik sözcüklerin birçoğu bu yapıdadır.

belki *(bel+ki)*, beyanname *(beyān+nāme)*, cahilâne *(cāhil+-āne)*, cefâkâr *(cefā+kār)*, cür'etkâr *(cur'et+kār)*, cüzdan *(cuz'+-dān)*, dâhiyane *(dāhī+-āne)*, darphane *(ḍarb+ḫāne)*, davlumbaz *(ṭabl+-bāz)*, defterdar *(defter+dār)*, dershane *(ders+ḫāne)*, dindar *(dīn+-dār)*, duahan *(duʿā'+ḫān)*, eczane *(eczā'+ḫāne)*, edibane *(edīb+-āne)*, ehlidil *(ehl-i dil)*, esrarengiz *(esrār+-engīz)*, esrarkeş *(esrār+-keş)*, fakirhane *(faḳīr+ḫāne)*, fedakâr *(fidā'+-kār)*, felaketzede *(felāket+-zede)*, ferahnak *(feraḥ+nāk)*, gafilane *(ġāfil+-āne)*, gariban *(ġarīb+-ān)*, gayretkeş *(ġayret+-keş)*, gazelhan *(ġazel+ḫān)*, gulyabanî *(ġūl+yābānī)*, gusülhane *(ġusl+ḫāne)*, haberdar *(ḫaber+-dār)*, hakaretamiz *(ḥaḳāret+-āmiz)*, halisane *(ḫāliṣ+-āne)*, hamiyetperver *(ḥamiyyet+perver)*, hapishane *(ḥabs+ḫāne)*, hatırşinas *(ḫāṭır+-şinās)*, hayalperest *(ḫayāl+-perest)*, hayırperver *(ḫayr+perver)*, hazinedar *(ḫazīne+-dār)*, hicazkâr *(ḥicāz+kār)*, hilebaz *(ḥīle+-bāz)*, hilekâr *(ḥīle+-kār)*, hissedar *(ḥiṣṣe+-dār)*, hizmetkâr *(ḫidmet+kār)*, hokkabaz *(ḥuḳḳa+bāz)*, hükümdar *(ḥukm+-dār)*, hükümran *(ḥukm+-rān)*,

hürmetkâr *(ḥurmet+kār)*, hürriyetperver *(ḥurriyyet+-perver)*, ibadetgâh *(‘ibādet+-gāh)*, ibadethane *(‘ibādet+ḫāne)*, ibraname *(ibrā’+nāme)*, icazetname *(icāzet+nāme)*, kabristan *(ḳabr-sitān)*, kadirşinas *(ḳadr-şināṣ)*, kafadar *(ḳafa+dar)*, kahvehane *(ḳahve-ḫāne)*, kalpazan *(ḳalb-zen)*, kanaatkâr *(ḳanāᶜat+kār)*, karargâh *(ḳarār+gāh)*, kararname *(ḳarār+nāme)*, kazara *(ḳażā’+-rā)*, kimyager *(kīmiyā’+-ger)*, kumarbaz *(ḳimār+-bāz)*, kütüphane *(kutub+ḫāne)*, lügatçe *(luġat+-çe)*, lütufkâr *(lutf+-kār)*, maceraperest *(mācerā+-perest)*, mademki *(mādām+-ki)*, mahirane *(māhir+-āne)*, mahpushane *(maḥbūs+ḫāne)*, malikâne *(mālik+-āne)*, manidar *(mānīᶜ+-dār)*, mapushane *(maḥbūs+ḫāne)*, maslahatgüzar *(maṣlaḥat+-gūẕār)*, masumane *(maᶜṣūm+-āne)*, menfaatperst *(menfaᶜat+-perest)*, menfaatperver *(menfaᶜat+-perver)*, mevlithan *(mevlid-ḫān)*, minnettar *(minnet+-dār)*, misafirhane *(musāfir+ḫāne)*

1.5. *“Farsça+Arapça”*dan oluşan kelimeler

beddua *(bed+duᶜā)*, bertaraf *(ber+ṭaraf)*, bîhaber *(bī-ḫaber)*, bîtaraf *(bī-ṭaraf)*, çardak *(çār+ṭāḳ)*, çarkıfelek *(çerḫ+felek)*, derakap *(der+‘aḳab)*, derhal *(der+ḥāl)*, divanıharp *(dīvān-i ḥarb)*, ezcümle *(ez+cümle)*, ezkaza *(ez+ḳaża)*, hemcins *(hem+cins)*, hemfikir *(hem+fikr)*, hemhâl *(hem+ḥāl)*, hırdavat *(ḫurde+-āt)*, hoşsohbet *(ḫoş+ṣuḥbet)* , narenciye *(nārenc+-iyye)*, peşinat *(pīşīn+-āt)*, turuncu *(turunc+ī)*

1.6. *“Fransızca+Arapça”*dan oluşan kelimeler

biokütle *(bio+kutle)*, biyokimya *(bio+kīmyā)*, elastikî *(élastique+ -ī)*, elastikiyet, elektrokimya *(électro+kīmyā)*, fizikî *(physique+-ī)*

1.7. *“Arapça+İngilizce”*den oluşan kelimeler

Bu yapıda çok az sayıda kelime bulunmaktadır.

hücumbot *(ḥucūm+bot)*

1.8. *“Yunanca+Arapça”*dan oluşan kelimeler

Bu yapıda çok az sayıda kelime bulunmaktadır.

limonî *(lemon+ī)*

2. Türkiye Türkçesindeki Arapça kelimelerin geçirdiği ses değişimleri

Arapçadaki *“h, ḥ, ḫ”*, *“s, ṣ, s̱”*, *“z, ẕ, ż, ẓ”*, *“t, ṭ”*, *“k, ḳ”* sesleri Türkiye Türkçesinde tek bir ses ve harfle yani *“h”*, *“s”*, *“z”*, *“t”* ve *“k”* ile karşılandıklarından bunlardaki ses değişimleri bu çalışmada değerlendirilmemiştir. Bu tür değişimler çok olsa da Türkiye Türkçesinde bunları karşılayan tek bir ses olduğu için bu durum, ses değişimi olarak gösterilmemiştir.

Ayın (ᶜ) ve hemzeli (’) yazılışa sahip olan kelimelerdeki değişimler ise *“a, e, i, u”* sesleri dışında ses değişimi olarak belirtilmiştir.

2.1. Ses değişimine uğramayan kelimeler (Arapçadan olduğu gibi alınan kelimeler)

Türkiye Türkçesinde yaygın olarak kullanılan çok sayıdaki Arapça kökenli sözcükten özellikle içerisinde yalnızca *“e”* ünlüsü bulunduran sözcükler olduğu gibi alınmıştır: bedel *(bedel)*, defter *(defter)*, merhem *(merhem)* gibi.

Arapçada yaygın olarak kullanılan uzun ünlülü sözcüklerden çoğu ise Türkiye Türkçesinde yazıda gösterilmese de söyleyişte birçok kelimede varlığını korumaktadır. Bu şekilde ses değişimine uğrayan kelimeler, yazı dilinde olmasa da söyleyişte Türkiye Türkçesinde çoğunlukla var olduğu için ses değişimine uğramamış kelimeler gibi değerlendirilmiştir. Yine, Türkiye Türkçesinde tek bir sesle karşılanan *“h, ḥ, ḫ”*, *“s,*

ṣ, s̲", "z, ẓ, ż, z̲", "t, ṭ", "k, ḳ" seslerinin bulunduğu kelimeler ile ayın (ᶜ) ve hemzeli (ʾ) yazılışa sahip olan kelimeler de bu gruba dâhil edilmiştir.

âbide *(ābide)*, asil *(aṣīl)*, asla *(ʿaṣla)*, bedel *(bedel)*, beden *(beden)*, cadde *(cādde)*, cahil *(cāhil)*, defter *(defter)*, deha *(dehā)*, dehşet *(dehşet)*, esaret *(esāret)*, eşya *(eşyā)*, etraf *(etrāf)*, felek *(felek)*, felsefe *(felsefe)*, gaye *(ġāye)*, gayet *(ġāyet)*, haber *(ḫaber)*, hakikat *(ḥaḳīḳat)*, halk *(ḫalḳ)*, insan *(insān)*, inşaat *(inşāʾāt)*, intibak *(inṭibāḳ)*, kelime *(kelime)*, kemal *(kemāl)*, kerem *(kerem)*, lanet *(laʿnet)*, latif *(laṭīf)*, levha *(levḥa)*, leziz *(leẕīẕ)*, mahir *(māhir)*, mahkeme *(maḥkeme)*, mahkûm *(maḥkūm)*, merhaba *(merḥabā)*, merhale *(merḥale)*, merhamet *(merḥamet)*, merhem *(merhem)*, merhum *(merḥūm)*, nihayet *(nihāyet)*, nikâh *(nikāḥ)*, rağbet *(raġbet)*, rahat *(rāḥat)*, rezalet (rez̲ālet), sulh *(ṣulḥ)*, sultan *(sulṭān)*, şebeke *(şebeke)*, şefkat *(şefḳat)*, tekrar *(tekrār)*, teksir *(tekṣīr)*, temenni *(temennī)*, ticaret *(ticāret)*, tuhaf *(tuḥaf)*, usul *(uṣūl)*, vefat *(vefāt)*, vekil *(vekīl)*, vicdan *(vicdān)*, yemin *(yemīn)*, zafer *(ẓafer)*, zahmet *(zaḥmet)*, zalim *(ẓālim)*.

2.2. Ses değişimine uğrayan kelimeler

2.2.1. a > e değişimi

fitre *(<fiṭra)*, hela *(<ḫalā)*, helal *(<ḥalāl)*, hendek *(<ḫandeḳ)*, kalleş *(<ḳallāş)*, keten *(<kettān)*, lehim *(<laḥm)*, madem *(<mā-dām)*, seda *(<ṣadā)*

2.2..2. a > ı değişimi

fıtık *(<faṭḳ)*, kılıf *(<ġilāf)*

2.2.3. a > i değişimi

mihrak (<maḥrāḳ)

2.2.4. a > u değişimi

buhur *(<baḫūr)*, mahmuz *(<mihmāz)*, muhabbet *(<maḥabbet)*

2.2.5. e > a değişimi

acaba *(<ʿacebā)*, adam *(<ādem)*, farfara *(<ferfere)*, hala *(<ḫāle)*, haşarat *(<ḥaşerāt)*, havaî *(<hevāʾī)*, kurna *(<ḳurne)*, mağara *(<maġāre)*, maharet *(<mehāret)*, masal *(<meṣel)*, maymun *(<meymūn)*, sofra *(<sufre)*, surat *(<ṣūret)*, şahadet *(<şehādet)*, şamata *(<şemāte)*, şarap *(<şerāb)*

2.2.6. e > i değişimi

fitil *(<fetīl)*, hiciv *(<hecv)*, mihr *(<mehr)*, minare *(<menāre)*, simit *(<semīd)*

2.2.7. e > o değişimi

molla *(<mevlā)*

2.2.8. e > ö değişimi

nöbet *(<nevbet)*, tövbe *(<tevbe)*

2.2.9. i > a değişimi

kandil *(<ḳindīl)*, kantar *(<ḳinṭār)*, kantariye *(<ḳinṭāriyye)*, mahmuz *(<mihmāz)*, makas *(<miḳaṣṣ)*, mastar *(<mistār)*, matara *(<miṭhare)*, matkap *(<miṣḳab)*, matrak *(<miṭraḳ)*

2.2.10. i > e değişimi

feda *(<fidā')*, fedaî *(<fidā'ī)*, hece *(<hicā')*, hesap *(<ḥisāb)*, seyahat *(<siyāḥat)*

2.2.11. i > ı değişimi

fıkra *(<fiḳra)*, fırka *(<firḳa)*, gıda *(<ġidā)*, gıybet *(<ġiybet)*, hınzır (<ḥinzīr), hırka *(<ḥirḳa)*, ısrar *(<iṣrār)*, ıstılah *(<iṣṭilāḥ)*, kıble *(<ḳible)*, kırmızı *(<ḳirmizī)*, kıssa *(<ḳiṣṣa)*, kıyafet *(<ḳiyāfet)*, kıyamet *(<ḳiyāmet)*, kıyas *(<ḳiyās)*, kıymet *(<ḳiymet)*, mantık *(<manṭıḳ)*, mıknatıs *(<miḳnāṭīs)*, sadık *(<ṣādiḳ)*, sıfat *(<ṣifat)*, sıfır *(<ṣifr)*, sıhhat *(<ṣiḥḥat)*, şarkı *(<şarḳī)*

2.2.12. i > u değişimi

hamur *(<ḫamīr)*, kumar *(<ḳimār)*, kürsü *(<kursī)*

2.2.13. i > ü değişimi

rüşvet *(<rişvet)*, tecrübe *(<tecrıbe)*

2.2.14. u > ı değişimi

fırsat *(<fursat)*, fıstık *(<fustuḳ)*, sandık *(<ṣandūḳ)*

2.2.15. u > i değişimi

filan (fulān), ibne (ubne), kitle (kutle), misafir (musāfir), tedarik (tedāruk)

2.2.16. u > o değişimi

bornoz *(<burnūs)*, dolap *(<dūlāb)*, hokka *(<ḥuḳḳa)*, lokma *(<lukme)*, nokta *(<nuḳṭa)*, sofra *(<sufre)*, sohbet *(<ṣuḥbet)*, tomar *(<tūmār)*

2.2.17. u > ö değişimi

şöhret *(<şuhret)*

2.2.18. u > ü değişimi

bünye *(<bunye)*, cümle *(<cumle)*, dükkân *(<dukkān)*, dünya *(<dunyā)*, eylül *(<eylūl)*, hücre *(<ḫucre)*, hücum *(<ḫucūm)*, hükmen *(<ḥukmen)*, hükûmet *(<ḥukūmet)*, hürriyet *(<ḥurriyyet)*, hüsran *(<ḫusrān)*, hüviyet *(<huviyyet)*, küfür *(<kufr)*, künye *(<kunye)*, lügat *(<luġat)*, müsteşar *(<musteşār)*, nükte *(<nukte)*, rütbe *(<rutbe)*, sünnet *(<sunnet)*, tahammül *(<taḥammul)*, tecavüz *(<tecāvuz)*, türbe *(<turbe)*, ümmî *(<ummī)*, vücut *(<vucūd)*, zümre *(<zumre)*.

2.2.19. b > p değişimi

akrep *(<ʿaḳreb)*, ahşap *(<aḫşāb)*, aptal *(<abdāl)*, cephe *(<cebhe)*, cevap *(<cevāb)*, edip *(<edīb)*, erbap *(<erbāb)*, galip *(<ġālib)*, garip *(<ġarīb)*, gazap *(<ġażab)*, gıyap *(<ġıyāb)*, gurup *(<ġurūb)*, habip *(<ḥabīb)*, harap *(<ḫarāb)*, harp *(<ḥarb)*, hatip *(<ḫaṭīb)*, hicap *(<ḥicāb)*, hitap *(<ḫiṭāb)*, icap *(<īcāb)*, inkılap *(<inḳılāb)*, iptida *(<ibtidāʾ)*, ispat *(<iṣbāt)*, kahpe *(<ḳaḥbe)*, kalp *(<ḳalb)*, kayıp *(<ġayb)*, kebap *(<kebāb)*, kitap *(<kitāb)*, lakap *(<laḳab)*, mağlup *(<maġlūb)*, mahcup *(<maḥcūb)*, mapus *(<maḥbūs)*, maşrapa *(<maşraba)*, meczup *(<mecẕūb)*, mektep *(<mekteb)*, mektup *(<mektūb)*, mensup *(<mensūb)*, meşrep *(<meşreb)*, mezhep *(<meẕheb)*, mihrap *(<miḥrāb)*, muhatap *(<muḫāṭab)*, papağan *(<babaġā)*, sahip *(<ṣāḥib)*, sebep *(<sebeb)*, şüphe *(<şubhe)*, tabip *(<tabīb)*, tahrip *(<taḥrīb)*, takip *(<taʿḳīb)*, tespih *(<tesbīḥ)*, tespit *(<teṣbīt)*, üslup *(<uslūb)*, vacip *(<vācib)*

2.2.20. b > f değişimi

zencefil *(<zencebīl)*

2.2.21. b > v değişimi

esvap *(<esbāb)*

2.2.22. b > m değişimi

makara *(<bekere)*

2.2.23. c > ç değişimi

burç *(<burc)*, felç *(<felc)*, haraç *(<ḫarāc)*, harç *(<ḫarc)*, hariç *(<ḫāric)*, içtihat *(<ictihād)*, içtimaî *(<ictimāʿī)*, ihraç *(<iḫrāc)*, ihtiyaç *(<iḥtiyāc)*, lehçe *(<lehce)*, meçhul *(<mechūl)*, miraç *(<miʿrāc)*, teçhizat *(<techīzāt)*

2.2.24. d > t değişimi

aptal *(<abdāl)*, barut *(<bārūd)*, ceset *(<cesed)*, cet *(<cedd)*, cetvel *(<cedvel)*, cihat *(<cihād)*, cilt *(<cild)*, ecdat *(<ecdād)*, evlat *(<evlād)*, fesat *(<fesād)*, hamt *(<ḥamd)*, hasat *(<ḥaṣād)*, haset *(<ḥased)*, haydut *(<ḥaydūd)*, hudut *(<ḥudūd)*, icat *(<īcād)*, içtihat *(<ictihād)*, irşat *(<irşād)*, mabet *(<maʿbed)*, mastar *(<maṣdar)*, mescit *(<mescid)*, metfun *(<medfūn)*, meth *(<medḥ)*, mevlit *(<mevlid)*, mezat *(<mezād)*, miat *(<miʿād)*, miktar *(<miḳdār)*, milat *(<mīlād)*, mucit *(<mūcid)*, müteahhit *(<muteʿahhid)*, nakit *(<naḳd)*, senet *(<sened)*, şehit *(<şehīd)*, taklit *(<taḳlīd)*, tellal *(<dellāl)*, vaat *(<vaʿd)*

2.2.25. d > z değişimi

hızırellez *(<ḫiżr-ilyās)*, hizmet *(<ḫidmet)*

2.2.26. ġ > k değişimi

kayıp *(<ġayb)*

2.2.27. h > y değişimi

sayfa *(<ṣaḥīfe)*

2.2.28. ḫ > k değişimi

kalfa *(<ḫalīfe)*, maskara *(<masḫara)*

2.2.29. ḥ > k değişimi

kına *(<ḥinnā)*

2.2.30. k > g değişimi

mangal *(<manḳal)*

2.2.31. k > y değişimi

tekke *(<tekye)*

2.2.32. k > n değişimi

mihenk *(<mihekk)*

2.2.33. l > r değişimi

kerpeten *(<kelbetān)*

2.2.34. n > m değişimi

memba *(<menbāʿ)*

2.2.35. s > t değişimi

matkap *(<miṣḳab)*

2.2.36. t > d değişimi

kadife *(<ḳaṭīfe)*

2.2.37. t > k değişimi

aktar *(<ʿaṭṭār)*

2.2.38. v> p değişimi

kispet *(<kisvet)*

2.2.39. ‘ > y değişimi

zayıf *(<ẓaʿīf)*

2.2.40. ’ > y değişimi

acayip *(<ʿacā’ib)*, fayda *(<fā’ide)*, halayık *(<ḥalā’iḳ)*, kadayıf *(<ḳatā’if)*

2.2.41. ‘ > h değişimi

heybe *(<ʿaybe)*,talih *(<tālīʿ)*, tamah *(<ṭamaʿ)*

2.2.42. ‘ > v değişimi

mavi *(<māʿī)*

2.2.43. ‘ > ’ değişimi

sun’î *(<ṣunʿī)*

2.2.44. ‘u > ö değişimi

okka *(<ʿuḳḳa)*

2.245. ‘u > ö değişimi

ömür *(<ʿumr)*

2.2.46. ‘i > ı değişimi

ırk *(<ʿirḳ)*, ırz *(<ʿirż)*, ıtriyat *(<ʿitriyyāt)*

3. Ses olayları sonucu değişime uğrayan kelimeler

3.1. Ses türemesi

Arapçadan Türkiye Türkçesine geçen birçok kelimede ses türemesi görülmektedir. Türkçede ünlülerin bolluğu, ünsüzlerin bir arada söylenme zorluğu bu tür değişime neden olan sebeplerdendir. Bu kelimeler Türkçe yardımcı fiillerle kullanıldığında tekrar asıl yapılarına dönerler. Ses türemesinin görüldüğü kelimelerden bazıları şunlardır:

akıl *(<ʿaḳl)*, asıl *(<aṣl)*, azil *(<ʿazl)*, azim *(<ʿazm)*, bahis *(<baḥṣ)*, beyit *(<beyt)*, devir *(<devr)*, ecir *(<ecr)*, fetih *(<feṭḥ)*, feyiz *(<feyz)*, fıkıh *(<fiḳh)*, fikir *(<fikr)*, fiyat *(<fiāt)*, fuhuş *(<fuḥṣ)*, gayri *(<ġayr)*, gusül *(<ġusl)*, hacim *(<ḥacm)*, haciz *(<ḥacz)*, hasım *(<ḫaṣm)*, hasır *(<ḥaṣr)*, haşir *(<ḥaşr)*, hatırat *(<ḫāṭırāt)*, havuz *(<ḥavż)*, hayır *(<ḫayr)*, hayız *(<ḫayż)*, hazım *(<hażm)*, hüküm *(<ḥukm)*, kabir *(<ḳabr)*, kadir *(<ḳadr)*, kahır *(<ḳahr)*, kavis *(<ḳavs)*, kesir *(<kesr)*, keşif *(<keşf)*, keyif *(<keyf)*, kibir *(<kibr)*, lafız *(<lafẓ)*, küfür *(<kufr)*, lütuf *(<lutf)*, meyil *(<meyl)*, misil *(<miṡl)*, nakış *(<naḳş)*, nutuk *(<nuṭḳ)*, resim *(<resm)*, sabır *(<ṣabr)*, seyir *(<seyr)*, sıfır *(<ṣifr)*, sınıf *(<ṣinf)*, şahıs *(<şaḫṣ)*, şekil *(<şekl)*, şükür *(<şükr)*, tavır *(<ṭavr)*, vahiy *(<vaḥy)*, vakıf *(<vaḳf)*, vakit *(<vaḳt)*, zihin *(<ẕihn)*, zikir *(<ẕikr)*

3.2. Ses düşmesi

Birbirinin aynısı ünsüzlerin Türkçede yan yana bulunmaması ve söylenmesindeki zorluklar nedeniyle bu yapıdaki Arapça kelimeler, Türkiye Türkçesine alınırken bu ünsüzlerden biri düşer. Bu kelimelerden bazıları şunlardır:

bez *(<bezz)*, cet *(<cedd)*, cin *(<cinn)*, darbuka *(<darabuḳḳa)*, fen *(<fenn)*, galibiyet *(<ġālibiyyet)*, gam *(<ġamm)*, hac *(<ḥacc)*, had *(<ḥadd)*, hak *(<ḥaḳḳ)*, hamal *(<ḥammāl)*, hamam *(<ḥammām)*, hat *(<ḫaṭṭ)*, haz *(<ḥaẓẓ)*, his *(<ḥiss)*, ikna *(<iḳnāʿ)*, hür *(<ḥurr)*, ilahiyat *(<ilāhiyyāt)*, kapan *(<ḳabbān)*, kara *(<ḳarra)*, kırtasiye *(<ḳirṭāsiyye)*, kule *(<ḳulle)*, makas *(<miḳaṣṣ)*, maliyet *(<māliyyet)*, men *(<menʾ)*, mapus *(<maḥbūs)*, menşe *(<menşeʾ)*, mezra *(<mezraʿ)*, muafiyet *(<muʿāfiyyet)*, rakı *(<ʿaraḳī)*, saf *(<ṣaff)*, salep *(<saḥleb)*, samimiyet *(<ṣamīmiyyet)*, sandalye *(<ṣandālīyye)*, şahsiyet *(<şaḫsiyyet)*, şer *(<şerr)*, şık *(<şiḳḳ)*, telaş *(<telāşī)*, temas *(<temāss)*, temiz *(<temyīz)*, velinimet *(<veliyy-i niʿmet)*, zan *(<ẓann)*, zemheri *(<zemherīr)*, zümrüt *(<zumurrud)*

Sonuç

İslâmiyet'in Arabistan coğrafyasından başka coğrafyalara yayılmasıyla birlikte, bu dinin dili durumunda olan Arapça da bu coğrafyalara girmeye ve yayılmaya başlamıştır. Türk milletinin yaşadığı coğrafyada İslâm'ın kabul görmesinde bu yeni inancın Türkün yaşantısı ile yakınlığının çok önemli rolü olmuştur. Yeni bir din, yeni bir kültür, yeni bir medeniyetle tanışan Türk milleti dinî inançlarını kuvvetlendirmek ve dinin emirlerini yerine getirmek için Arapça bilenlerden ve Arapça eserlerden yararlanmaya başlamıştır. Her ne kadar farklı dil ailelerinden olsa da Arapça Türkçeye, Türkçe de Arapçaya kelime vermeye başlamış; ilerleyen yıllarla birlikte, Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisi de iyice artmıştır. Bu gidişe zaman zaman dur deme çabaları olmuşsa da yıllarca halkın ağzına, irfanına, kültürüne girmiş kelimeleri dilden bir anda çıkarmak kolay olmadığı için bunda da epeyce zorlanılmıştır.

Batılılaşma hareketlerinin başlamasıyla birlikte etkisi yavaş yavaş azalan, özellikle Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulmasıyla birlikte dilde reform sayılabilecek çalışmaların neticesinde etkisi iyice azalan Arapça, şu bir gerçek ki, verdiği kelimelerle Türkçenin en önemli zenginliklerinden birini oluşturmuştur. Arapçanın dönem dönem Türkçenin zenginliğine, varlığına, etkinliğine zararı olmuşsa da bunu o dönemlerin kültürel etkileşiminin bir sonucu olarak kabul etmek gerekir.

Türkçenin aslında var olan zenginliğine kavuşmasında, şuurla işlenmesinde yabancı kelimelere karşı duyarlılık göstermek, elbette ki her Türkün en önemli görevlerindendir. Bu konuda herkesin ve her kurumun hassas olması gerekir; ancak bu, başka dillerden kelime alınmayacağı, başka dillere kelime verilmeyeceği anlamına da gelmemelidir. Türkçe zengin bir dildir; bu zenginliğini de ilelebet koruyacak ve sürdürecektir. Türkçe için bir başka gerçek daha var ki o da Türkçeleşmiş kelimelerin (alıntı kelimler) de de Türkçenin öz malı olduğu gerçeğidir. Türk insanının benimseyerek kullandığı, kullanmakta zorluk çekmediği her kelime kökeni ne olursa olsun artık Türkçedir. Bu nedenle alıntı kelimeler, dilimizin en önemli zenginliklerindendir. Biz o kelimelerden yeni yeni kelimeler türetmiş, o kelimelere yeni yeni ahenkler kazandırmışız. Bu kelimeler, Türk'ün ağzı, zekâsı, kudreti ve irfanında yeni sesler, yeni şekiller, yeni anlamlar kazanmıştır. Bu çalışmada da görülmektedir ki kelimeleri Türkçeleştirme başlı başına büyük bir dil olayıdır. Başka bir dilden alınan kelimeyi dil kendi suretine, şekline sokup öyle almaktadır. Bu da önemli ses olaylarının neticesinde gerçekleşmektedir. Bunda da dilin elastikî bir yapıya, değişime ve gelişime açık olması gerekir. Türkçe de bu

yönden bu zenginliklere kapısı açık bir dildir. O kapıdan içeri giren kelimeleri bir süre misafir ettikten sonra kimini bekliyormuş gibi hemen kendine mal etmiş kimini de beklediği o değilmiş gibi bir süre sonra uğurlamıştır.

Bugün gelinen noktada hemen hemen bütün dünya milletleri şu gerçeği kabul etmektedir ki *"Hiçbir dil arı değildir.", "Dili zenginleştirmenin, geliştirmenin yollarından biri de başka dillerden kelime alışverişi yapmaktır."* Bu zaten kaçınılmazdır; git gide küçülen, küreselleşen bir dünyada bunun önüne geçmek imkânsızdır.

KAYNAKÇA

ANTEL, Nazime ve ALKIM, V. Bahadır (1998), *Türkçe-Osmanlıca-İngilizce Redhouse Sözlüğü*, İstanbul: Redhouse Yayınevi

AVŞAR, Erkan (2004), *Arap Gramerine Giriş 1 Sarf*, İstanbul: Elif Yayınları

AYVERDİ, İlhan (2005), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (3 cilt)*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Dergâh Yayınları (1987), *Telaffuzlu Türkçe-Arapça Sözlük,* İstanbul: Dergâh Yayınları

DEVELLİOĞLU, Ferit (2000), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Yay. Haz: Aydın Sami GÜNEYÇAL), 17. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları

DOĞAN, Mehmet (2005), *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Pınar Yayıncılık.

ERGİN, Muharrem, *Osmanlıca Dersleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları

KARSLI, İlyas (2002), *Türkçe-Arapça Sözlük*, İstanbul: İFAV Yayınları.

Kolektif (2003), *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, Ankara: Bilgi Yayınevi

MAKSUDOĞLU, Mehmet (2005), *Arapça Dilbilgisi*, İstanbul: Ensar Neşriyat

MUTÇALI, Serdar (1995), *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayın Eğitim

MUTÇALI, Serdar (2001), *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayın Eğitim

ÖZARSLAN Hamza (1999), *Arapça Dilbilgisi*, İstanbul: Fono Yayınları

ÖZDEMİR Hikmet ve CEBECİ Suat (1996), *Arapça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Akçağ Yayınları

TDK (2005), *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Ankara: TDK Yayınları

TDK (2005), *Yazım Kılavuzu,* Ankara: TDK yayınları